

Obdelovanje sončnic.

(Odgovor na vprašanje poslednjega lista).

Akoravno je že dve sto let pretéklo, kar je bila sončnica ali sončna cvetlica (Sonnenblume, helianthus annuus) iz Amerike v naš del sveta zanešena, in akoravno se je po vertih vsajena dobro sponašala, se je kmetovavci vendar niso kaj poprijeli, posebno zato ker je pretežavno seme lušiti, kar se pa zgoditi mora, predin se olje iz nje preša, sicer lušine veliko olja na-se potegnejo. Luši se z zobmi ali persti, kadar je seme na soncu ali na zraku dobro posušeno bilo, pa nikdar ne v peči, de olje žaltovo ne postane. Na Nemškim lušijo seme tudi na malnu (Dinkelgerbmühle), pa ta naprava je predraga in sitna.

Dva vagana semena dasta le en vagan izlušeniga, ki 60 funtov tehta in 30 funtov naržlahnejšiga olja za jed da. Za jed se seme merzlo preša; za svečavo pa naj se razmučkano seme nekoliko z vodo poškropi in pogreje. Neizlušeniga semena vagán vaga 45 do 50 funtov, ki da 10 do 15 funtov olja.

Sončnici se nar bolj prileže močna, vlažna in ilovnata zemlja. Seme se kot turšica v verste sadi, precej delječ saksebi; čas sejania je okoli sv. Jurja, nar pozneje pa o trijaci. Po dve zerni se položite v eno jamo. Kadar nekoliko odraste, se okoplje in osipa. Na prahi se tudi dobro ponaša. Popolnoma posušene sončnice se omlatijo, zernje se potem scisti in preveja — in potem (kakor je gori rečeno bilo) izlušeno preša, kakor druge oljnate semena.

Vredništvo.

Pomoč zoper repne gosence.

Gospod A. so nam iz spodnjiga Štajarja pisali, de naj oznamimo v Novicah, de zoper repne gosence ni gotovšiga pomočka kakor je tale:

„Vzemi navadne (kresivne) góbe, nar boljši orehoviga lesa, pojdi proti večeru na njivo in pomeči sèmtertje prižganih kosčikov imenovane góbe. Več ko taci kosčikov po njivi pomečeš, boljši je — zakaj še tisto noč bojo gosence zapustile njivo in se na bližnjo podale, kjer se jim pa mora ravno taka napraviti.“ —

Iz serca želimo, de bi nasvetovana pomoč gotova bila.

Iz Dunaja.

Ljubi domorodci! Jez sim Vam mnogo veselih novic iz Dunaja že pisal; zdaj Vam moram pa tudi eno žalostno oznaniti, pa le za to, de bote pravico zvedili in se ne po tistih vedežih ravnali, kateri vsako reč poviksajo.

Prekucije létašnjiga léta so sicer z raznimi naslédkí obdane; nar neprijetniši so pa ti, de rokodelstvo in fabrike zavoljo pomanjkanja kupčevanja veliko škodo terpe in torej rokodelcam navadniga dela ne morejo dajati. Zato je tukaj na Dunaji in v širokim okrožji veliko ljudi brez dela in brez zaslužka pohajkvalo in k temu kardelo se jih je tudi iz ptujih krajev veliko postopačev pridružilo, posebno mesca veliciga travna, ki so se jih Dunajčanje za svoje politiško premagovanje poslužili. Od tega časa so začeli glave po koncu nositi, mislijoči, de so oni podpora deržave. Vladarstvo prepričano, de iz lenobe vse hudo izvira, preskerbi po očetovsko, de to ljudstvo delo in potrebni zaslužek zadobi, ter jih na mnogih krajih okoli Dunaja na razne dela razpartiti veli in jim ob tednu primerjeni zaslužek plačuje.

Pa pogledjte kaj se zgodi! Veliko tisuč (tavžent) ljudi se je imenovanim delam podverglo, in ni bilo moč tako na tanjko nanje paziti, de bi se ne bila kaka napaka godila. Velikose jih je dalo k delu zaznamvati, zjutraj so se prikazali, potlej so se pa po različnih potih odtegnili in so na večer zopet pri podpisu pričjoči bili — brez de bi bili kaj čez dan storili. Drugi so pa sicer pri delu ostali, pa vendar niso nič delali — razun nesramnih gerdobij, po katerih se Bog žali. Takó so ob tednu po deset do petnajst tavžent goldinarjev potegnili, storjeno delo pa je bilo komej eno četertinko tega denarja vredno.

Vsak dobro spozná, de take ravnave niso za občno korist; napčno je toliko denarja potrositi, de se lenoba godi in gerdobija rodi, zato se je moglo ti nespodobnosti v okom priti. Tačasno ministerstvo, namreč gosp. minister občinskih del, je ukazal, de naj se dnínsko plačilo tako pomanjša, de bodo ženske in otroci pod petnajstimi léti na dan le po petnajst krajcerjev dobivali, popred so pa po dvajset iméli. To plačilo se je pričelo 22. tega mesca, ali kaj storé gerduni? Precej prvi dan 22. t. m. jih je privrela velika množica delavcov v mesto na velki terg in so se začeli groziti, de to ni pravica, de se jim plačilo krajša. Soseskni stražniki (žandarji) so jih gerdune vračvali, pa nič ni pomagalo, zato se je narodna straža pešcov in konjikov na noge postavila, de so razsajavce iz mesta v predmestja izgnali in tako pokoj storili. Drugo jutro so jéli gerdobe zopet razgrajati, so eniga žandarja, kateri je čez nje pomerkaval, močno nakresali, de je imel veliko ran po glavi in so se vzdignili, de bi bili v celih trumah v mesto pergromeli. Narodna straža se jim na proti podá, in kader pride do zgornjiga kolodvora, so jeli delavci na njo streljati in tako so se vdarili, de je bilo joj. Narodna straža je na razbojvavee vdarila, de se je poznalo, 6 mož je koj mervih obležalo, 54 mož in 10 ženskih je bilo pa ranjenih, de so jih v bolenišnice peljali. Več del so mladi ljudje od 20 do 30 lét. Od žandarjev je pa 13 mož ranjenih in dva med njimi imata hude žlake.

Ministerstvo je prevzelo na se dolžnost, za mir in pokoj s pomočjo narodne straže skerbeti, in tako je kmalo vse potihnilo. Pričelo se je tudi oostro spraševanje, kdo de je vsiga tega kriv, kër se misliti more, de so brezdušni šuntarji neumno delavno ljudstvo podpirjali, de bi se zopet kak punt začel in tako pot zaperla, ktera se je po dohodu svitliga Cesarja za vgotavljenje važnih postav odperla. Ali zdaj jim je zajic pot pretékel, močno so obupali, glave med pleča stiskajo in plašno spod klobuka škerlejo, kër vidijo, de so se verli Dunajski mestnjani silnimu razujzdanju sami na proti postavili. Tudi prostost mora imeti svoje meje, de ne šine na pot razujzdanosti, ktera nobenih postav ne pozná.

Marsikteri bravíc Novíc je že prašal, kakó je le to, de se nam od kmetijskih reči, tlake desetine in gosposkiniga davka nič ne pové — ali za to nima nihče nič skerbí? — Kaj pa de! — Perva skerb tukajšnjiga zbora je bila te prašanja pretresovati, in štiri tedne se že le od tih reči v zboru pomenkujejo, sklep pa dosihmal še ni storjen. ¹⁾ Vse pisati, kar ta ali uni poslanec misli in govori, bi bilo preveč in je tudi nepotrebno zato, kër bi se Vam le glave zmešale in bi se more biti kaka napčnost obudila — kader bo pa enkrat sklep storjen, Vam ga bomo v Novicah na tanjko povedali z vsimi zadevki in nasledki. ²⁾ To le vam pa že zdaj za gotovo oznamim, de po celim Cesarstvu bo vsa zavesa med grajšinami in med kmeti nehala, le to je nar težavniši razločiti, kakó bi se škoda grajšinam povernila, ki jo bodo po zgubi vsih dozdanjih

¹⁾ Zdej pa je že, pogledj razglas današnjiga lista.

²⁾ Nam bo práv pe volji.

Vredništvo.

prihodiš in pravice terpeš. Ako bi mogel ubogi kmet pa naprej vse v denarjih odrajavati, bi mu ne bilo nič pomagano; teža bi se le iz ene rame na drugo prenesla, nositi bi mogel pa vender kmet. Kaj je tedaj storiti, da se kmetam teža odvzame, grajšinam pa krivice ne stori? To prašanje potrebuje godniga premišljeja — in ta premišljeja da zboru nar več opraviti.

Jez mislim, da vam bom ob kratkim od tega kaj več povedal, tako da boste veseli in da se boste prepričali, da tudi gospod za kmeta skerbí.

Dunaj 29. veličega serpana 1848.

Ambrož.

Istrijski Slovenci med Teržaškim in Reškim morjem.

(Dalje in konec.)

Poslednjič, dragi bravci! vam hočem še nekatere verstice tistiga jezika za pokušnjo dati, kteriga Istrijani pod Učko govoré in ki se imenuje rimljanski ali vlaški jezik. Pri ti priliki bom ravno to, kar bo po vlaško, tudi v tistim hrovaškim narečju povédal, ki ga okoli Pazna govoré. Čujte:

Po vlaško: Jarna ¹⁾ fosta, e kruto ²⁾ rače. Fruniga ³⁾ kara avut neberito en vera čuda hrana, stata ⁴⁾ z mirom en rae sae kassa. Čerčeku se bodit ⁵⁾ su pemin, patita ⁶⁾ de fome e de rače. Rogata ⁷⁾ donke fruniga, nekaelj duje salec munka za živi. E fruniga siče, juva ai tu fost en jirima de vera? Zač ke n' ai tu tunče a te življenje prepraviti? En vera, sissa čerčeku, kanta-tam mi divertitam karlji trekut. E fruniga erzuč: Š' ai tu en vera kantat, avmoče, kei jarna e, tu žoka. —

Po horvaško: ⁸⁾ Vu zimi bilo jest, i stid véli. Mrav, koji jesi nabral vu ljétu čuda hrane, je stal mirno vu svojoj kući. Skergat zabivšise vu zémlju, je pátíl glad i stid. Prosil je dákile mrava, neka mu dáde barem, da živi. I mrav reče: Kadé bil ti jesi vu duši poléto? Zač nisi onda življenja pripravil si? Vu ljétu, odgovori skergat, pevajuč razveseljeval sam memo hodéce. Imrav smejučise: Kad ti vu ljétu kantál jesi, sada kad zima jest, paka plieši. —

Po slovensko: Pozimi je bilo, in velik mraz. Mravljiniec, kteri si je bil nabral poléti veliko živeža, je mirno stal v svoji hiši. Žrlikove ⁹⁾, kteri se je bil zabodil v zemljo, je terpel lakoto in mraz. Prosil je tedej mravljinca, da neč mu da saj toliko, da živi. In mravljiniec reče: Kje si bil s svojo dušo poléti? Zakaj si nisi takrat živeža pripravil? Poléti, mu odgovori žrlikove, sim pél in razveseljeval memo gredeóce. In mravljiniec se mu posmélne: Če si poléti pél, zdej ko je zima, pa pleši. —

Andrej Zdešar, kaplan v Píčni v Istrii.

Spomín popotovanja na sv. Višarje.

Vsako léto enkrat, če je le moč, jo potegnem enmalo po deželi. Letas sim bil s svojo rodovince in s starim prijatlom Alešem na Koroškim; cilj in konec našiga popotovanja pa so bili sv. Višarji, kjer sim Mater Božjo in pa svojiga draziga prijatla — neutrudljiviga prijatla matere Slave — gosp. Matija Majerja

obiskal, ki so zdej duhovnik na sv. góri. Práv zdravi in veseli so na sv. Višarjih (ne Lušarjih, kar so mi gosp. Majer povedali, kér je še neka druga góra blizu tukaj, ki se Višár imenuje) — mnogo sva se pogovorila zastran ene in druge slovenske reči, zavoljo besednika, kterimu hočejo tudi pomagavec biti, i. t. d. Škoda, da smo se mogli kmalo ločiti, kér smo namenjeni bili, še tisti dan iz Trebiža skozi Ziljsko dolino v Bleiberg priti. Nikdar tudi ne bomo pozabili prijetne vožnje na sanih, ktere gredó kot blisk z góre navzdol. Mende da na celim svétu ni kaj taciga. V pícli pol uri smo bili že pod hribam, na kteriga je 3 ure hodá. Na góri je prijazin pogled krog in krog, na visoke hribe in prijazne doline. Pa si tudi lepšiga vremena nismo mogli vošiti, kakor smo ga imeli, zakaj sv. Višarji so visoki, kjer včasih tudi ob sv. Ani sneg pade. Konec tega mesca gréjo gosp. Majer z góre v Zabnico, ktera pod hribam leží. — Zdravi in veseli naj bodo, kamor koli jih njih poklic pelje!

Vrednik.

V slovenskih rečéh.

„Slehernpraviga slovenskigarodú bo ptujcam ne le kar je po pravici ampak tudi kar je po dobroti dal, dokler s tem matere Slovenije ne vdari; torej se ptujeam, kjer jih primerna množica pri nas stanuje vkupej njih jezik v šoli zraven našiga učil bode; v pisarnicah pa pisma naj se za-nje v obéh jezikih delajo.“ Te besede gospoda Bučarja v odgovoru na moje vprašanje bi bile pač sméle že popred izrečene biti; primérjene so namreč, narazin tekoče konce pri nas zediniti. Ravno zato je bilo tudi moje vprašanje postavljeno, da je enkrat beseda izrečena, ki zna praznim prepriam pred konec storiti. Naj se ne zavzame tako serdito gosp. Bučar, da sim jez zato vprašal, kako se misli proti Nemcam in Italijanam med nami ravnati; sej bi se še pri njegovim lastnim odgovoru, če kdo na začetik gleda, lahko ne sodilo, da se bo na zadnje drugim jezikam kaj dovolilo. Kaka beseda, mislim, bi bila pa v tistih besedah tudi smela malo drugači postavljena biti. Od Nemcov ali Italijanov, ki med nami prebivajo bi menim ne bilo kakor od ptujcev govoriti; sej smo vsi pod enim cesarjem, pod eno ustavo; znalo bi se reči, da so sosedje, sodeželani (Mitbürger) ali kaj enaciga; beseda ptujcov je v stanu le združbe delati. Tudi ne vém ali bodo, postavim, v Terstu za dobroto vzeli in ne za pravico tirjali kar jim dovolimo Slovenci; saj so unidan na nemški dopis slovenskiga društva italijanski odgovor dali. Ne preveč mogočno ¹⁾ govoriti proti drugim narodom; z zložnim ravnanjem ²⁾ bo Slovenija pred zmagala, kér si ne bo brez potrebe zopernikov delala. — Tako serditim pa nekterim tudi ni potreba biti, kakor se včasih kaže; ni vsak Slovenii sovražnik,

¹⁾ Za božjo voljo! kje pa je tista mogočnost?

²⁾ Tudi mi smo teh misel, da s slogo in prijaznostjo se da več doseči, kot z gerdim; — pa kaj nismo Slovenci še zadosti složni in pohlevni?! Žalostno je, da smo Slovenci tako zlo svojo mater zanemarili, da, če se kdo krepko pa pošteno za svojo pravico poteguje, ga nekteri svojih sorojakov že sterio gledajo in pravijo: »kaj je obnorel?« Gospodje po deželi imate lahko govoriti — vi ne veste skorej nič od sovražnikov, ki našo narodnost v mestu zalezujejo in našo ustavno pravico zatirujejo; tú je treba včasih na noge stopiti, zakaj v slovenskih mestih živimo trojne množice: eni so rodoljubi, mirni pazvesti varhi slovenske narodnosti; drugi so protivniki, očitni ali skrivni, ki une pisano gledajo; tretji pa — in tacih je nar več — so nečimerniki, kteri še zapopadka nimajo od domorodstva, ki je na svetu, razun vére, zdej nar sveteljši reč; ti hočejo »Ruhe und Frieden um jeden Preis, und wenn sie auch Chinesen werden sollen.« Taki pravijo: kaj imam od tega, če sim Slovenec? Če bi bila slovensina zlata ruda, bi že vidili, kako bi jo kopali!

¹⁾ Jarna od laškiga inverno, zima.

²⁾ Kruto od latinskiga crudus.

³⁾ Fruniga od latinskiga formica, mravljiniec.

⁴⁾ Stata od latinskiga stare (zakaj od latinskiga?)

⁵⁾ Se bodit od horvašk. zabostiše.

⁶⁾ Patita od latinsk. pati, terpeti.

⁷⁾ Rogata od latinsk. rogare, prositi. — Iz teh in drugih besedi tega jezika se vidi, da je naj več besed po latinsko ali rimsko (rimljansko), zato ima tudi ime »rimljanskiga jezika.«

⁸⁾ Po horvaško se vse takó bere, kakor je pisano, in tudi i in l na koncu besed se izrekujeta.

⁹⁾ Žrlikove je kakor velika kobilica, ktera z nogami na perutnice glas dela, od kteriga ima to ime. Drugo slovensko ime mi ni znano. Pisatelj.